

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Nemzetközi esettanulmányok

III.

Németország 2005 után

Dr. Veres Annamária

Azonosító szám: EIA/2007/3.2.3.1.

Tartalomjegyzék

1. Történelmi háttér	3
2. Intézményi keretek.....	5
3. A migrációra és integrációra vonatkozó jogi szabályozás.....	9
3.1. Munkavállalás	10
3.2. Tartózkodás családegyesítési céllal.....	12
4. A nemzeti integrációs program	13
4.1. Integrációs tanfolyamok	14
4.2. Tanácsadói szolgálatok.....	17
4.3. Integrációs projektek	17
5. Az integráció további aspektusai	18
5.1. Politikai részvétel	18
5.2. Migránsok munkavállalása, jövedelmi adatok.....	19
5.3. Hozzáférés az egészségügyi ellátórendszerhez	20
5.4. Részvétel az oktatásban	21
5.5. Földrajzi megoszlás	21
5.6. Az integrációs programot értékelő összegző megállapítások	22
6. Állampolgárság megszerzése.....	23
7. Statisztikai adatgyűjtés, indikátorok.....	24

1. Történelmi háttér

A Németországba irányuló bevándorlás, ezzel együtt a német bevándorlási politika jellemzői elsősorban a történelmi sajátosságokban gyökereznek.

Az '50-es években, vagyis gazdasági robbanás kezdő éveiben több tényező – így többek között a hadkötelezettség, a tanköteles kor kiterjesztése, illetve az ugyanezen időszakban bekövetkezett „baby boom” következtében lecsökkent női munkaerő – együttesen ahhoz vezetett, hogy mintegy 14 évvel a háború elvesztése után elérték a teljes foglalkoztatást. Ezzel együtt is növekvő volt az igény a képzetlen és a betanított munkaerő iránt, amelynek következtében 1955-től a növekvő gazdasági igény hatására Németország célzott munkaerő toborzást folytatott, ekkortól beszélhetünk az ún. „vendégmunkások” hatalmas számban történő bevándorlásáról. A vendégmunkásokat 1955 és 1973 között ún. toborzási egyezmények keretében alkalmazták, ilyen egyezményt kötött Németország Olaszországgal (1955), Spanyolországgal és Görögországgal (1960), Törökországgal (1961), Marokkóval (1963), Portugáliával (1964), Tunéziával (1965), majd Jugoszláviával (1968, 1995). A 1960-as években a teljes munkaerő 1,3%-a volt külföldi, ez az arány a korai '70-es évekre már 11,9%-ra nőtt.

A toborzás mögött húzódó idea alapvetően az volt, hogy a vendégmunkások csak meghatározott ideig maradnak az országban (rotációs alapelv), azonban már az 1960-as évek során megmutatkozott az a tény, hogy a vendégmunkások egyre nagyobb aránya érkezik a végleges letelepedés szándékával. Az 1970-es évek olajválsága nyomán az Európai Közösségen kívüli toborzást megtiltották, azonban ezen időszakban is mintegy 4 millió külföldi élt Nyugat-Németországban, s ez a további évek során csak tovább növekedett elsősorban a családegyesítéssel érkező hozzátartozók beáramlása következtében.

1989-re a Szövetségi Köztársaságban tartózkodó külföldiek száma épphogy elmaradt a 4,9 milliótól.

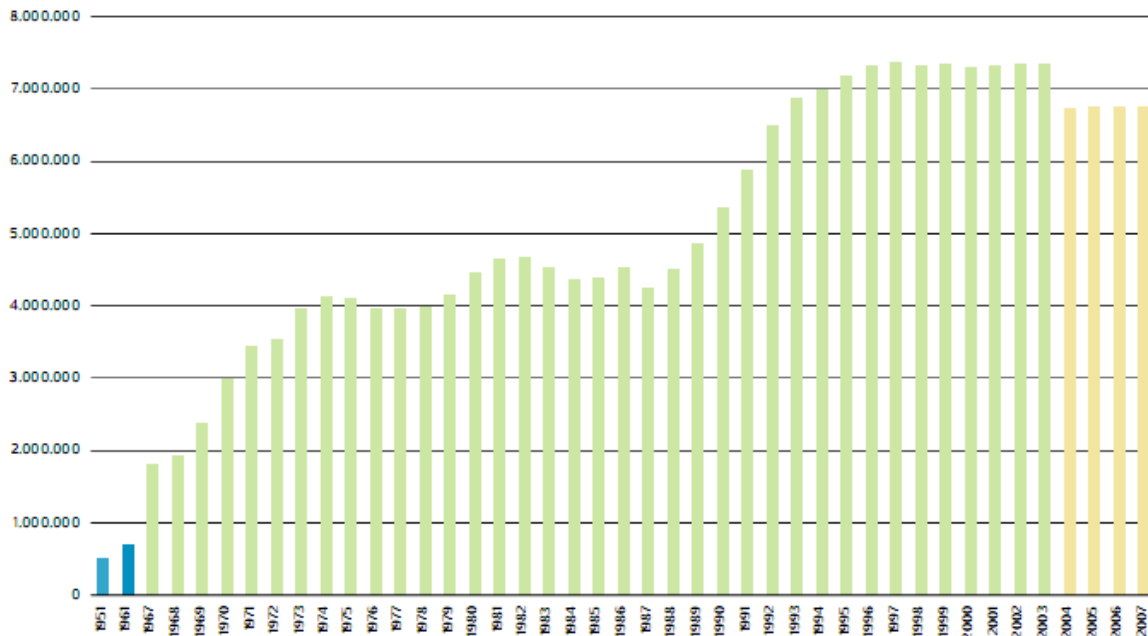
Ugyanezen jelenség, a vendégmunkások toborzása jellemezte a Német Demokratikus Köztársaságot is, noha ez sokkal kisebb volumenű népmozgást eredményezett a nyugatra irányuló folyamatoknál. A vendégmunkások elsősorban a KGST országaiból érkeztek, akik a későbbiekben kiegészültek Algériából, Mozambikból, Vietnámból, Mongóliából, Angolából és Kínából érkező társaikkal.

A német bevándorlás politika másik sajátos jegyét az ún. *Aussiedler*ek, vagyis áttelepülők, hazatelepülők népes csoportja adja. Az *Aussiedler*ek a migránsok egy speciális kategóriáját képezik, azon német etnikumú migránsok tartoznak ide, akik közép és kelet európai országokból, elsősorban a volt Szovjetunió utódállamaiból települtek át Németországba, ahol a német törvények alapján német állampolgárságot kaptak. A II. világháború után a német etnikumú csoportok komoly üldöztetéstől szenvedtek a fent említett régiókban, illetve több évtizeddel a háborút követően is érte őket hátrányos megkülönböztetés. A rájuk vonatkozó különleges intézkedések hatálya családtagjaikra is kiterjedt, amely lehetővé tette, hogy a német nyelvet egyáltalán beszélő családtagok is német állampolgárságot kapjanak. 1950 óta több mint 4 millió német nemzetiségű áttelepülő érkezett a Szövetségi Köztársaság területére, így ők adták a harmadik legnagyobb csoportját az ideérkező migrációnak, a menekültek és a vendégmunkások mellett.

A német bevándorlási politikai egészen 2005-ig tartotta magát ahhoz az irányvonalhoz, amely alapján sem a vendégmunkásokat, sem pedig az áttelepülőket nem tekintette bevándorlóknak, ennek megfelelően nem is határozta meg magát bevándorlókat fogadó országgént. A bevándorlási törvény 2005. évi hatálybalépésével azonban a német kormányzat alapvető reformot hajtott végre, bár az áttelepülők egészen a közelmúltig

továbbra sem képezték célcsoportját a klasszikus integrációs intézkedéseknek.

1. ábra: Külföldi népesség 1951 és 2007 között

Forrás: Statistisches Bundesamt Deutschland¹

2. Intézményi keretek

A német bevándorlással és integrációval kapcsolatos intézményrendszer a szövetségi államformának köszönhetően igen komplex képet mutat. Az állami irányítás legfőbb szerve a szövetségi kormány, élén a szövetségi kancellárral, tagjai a szövetségi miniszterek. A Szövetségi Köztársaság 16 szövetségi államból (tartományból) áll, amely szövetségi államok igen nagy autonómiával rendelkeznek, valamennyi tagállam a szövetségi

¹http://www.integration-in-deutschland.de/cln_110/nn_442496/SharedDocs/Anlagen/DE/DasBAMF/Downloads/Statistik/statistik-anlage-teil-2-auslaendezahlen-auflage14,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/statistik-anlage-teil-2-auslaendezahlen-auflage14.pdf

alkotmányon túl önálló alkotmánnyal és intézményrendszerrel is rendelkezik. A szövetségi államok hatáskörébe tartozik a szövetségi politikák meghatározása és végrehajtása. A német törvényhozás rendszere kétkamarás, a szövetségi parlament alsó (Bundestag) és felsőházból (Bundesrat) áll. A szövetségi parlament által hozott szövetségi törvényeket a tartományok autonóm módon hajtják végre, ezen feladatuk ellátása során nem utasíthatóak.

A Bevándorlási törvény eredményeképpen az integrációs intézkedéseket centralizálták, ezáltal a hatásköröket a szövetségi államoktól a szövetségi kormányhoz helyezték át. Ugyanakkor a migrációval kapcsolatos adminisztratív feladatok többsége az önálló tartományoknál maradt, akik ezen feladatokat, pl. tartózkodási engedélyek kiállítása a helyi szintre telepíthetik tovább.

Szövetségi Belügyminisztérium

A Belügyminisztérium felelős – többek között – a szövetségi kormány migrációs és integrációs politikájának kidolgozásáért, továbbá a vonatkozó uniós normákkal való összhang megteremtéséért. A Belügyminisztérium ezen belül irányítja az integrációs politika fejlesztését, meghatározza az integrációt elősegítő intézkedéseket, amely tevékenység része a tartózkodással kapcsolatos jogszabályok folyamatos felülvizsgálata, a célcsoportok meghatározása is. Célcsoport lehet minden olyan külföldi, aki a legális, hosszú távú tartózkodás szándékával érkezik az országba, így uniós állampolgárok, német nemzetiségű visszatelepülők, akik között olyan is lehet, aki soha nem tanult, illetve beszélt németül. A különféle célcsoportokat ugyanazok az intézkedések célozzák. Mindemellett a Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal tevékenysége felett is felügyeletet gyakorol.

Szövetségi Szociális és Munkaügyi Minisztérium

A minisztérium felelős a külföldiek foglalkoztatása jogi hátterének megteremtéséért, továbbá a szakképzés specifikus munkaerő-piaci

integráció megteremtéséért. Ez utóbbi cél teljesülése érdekében a minisztérium speciális nyelvi kurzust, 2005 óta pedig egész Németországra kiterjedő információs és konzultációs hálózatot működtet kifejezetten migráns háttérű személyek foglalkoztatásának elősegítése érdekében.

A Migrációért, Menekültekért és az Integrációért Felelős Szövetségi Kormánybiztos

A kormánybiztost a szövetségi kormány jelöli ki elsősorban konzultációs és a törvényalkotásban való részvételi céllal. A kormánybiztos feladata az integráció elősegítése, egyben az idegengyűlölet elleni küzdelem. E kormánybiztosi intézmény elődjét 1978-ban hozták létre, akkor még a külföldi munkások és családjaik integrációjáért. E kezdeti időszakban a kormánybiztos kizárólag konzultációs és jelentéstételi funkcióval bírt, amely funkciókat a kormányzaton belül látott el. Azonban 2005 óta a kormánybiztos a Szövetségi Kancelláriától különváltan folytatja a tevékenységét, államminiszteri rangban, feladat- és hatásköreit a bevándorlási törvény egy külön fejezete tartalmazza. Tevékenységének lényege koordinatív funkciójában ragadható meg, ez különösképpen a társadalmi integráció mérésére szolgáló indikátorok kidolgozása során érhető tetten. Mindemellett minden, migrációval, integrációval és menekültüggyel kapcsolatos döntést ellenőrizhet, jogalkotási funkciója azonban nincs, csak tanácskozási, tanácsadói. A kormánybiztosi funkció megalkotásakor az alap koncepció egyfajta ombudsmani feladatkör létrehozása volt, azonban ez meglehetősen megváltozott, bizonyos tekintetben kibővült. Feladatkörével kapcsolatosan minden évben köteles jelentést közzétenni. A 2009 szeptemberében tartott választások következtében tovább változhat a kormánybiztos jogköre.

Az Áttelepülőkért és Nemzeti Kisebbségekért Felelős Kormánybiztos

Az áttelepülők speciális helyzetét mutatja, hogy 1988-ban létrehozták az áttelepülőkért és nemzeti kisebbségekért felelős kormánybiztosi pozíciót.

A Kormánybiztos felelős minden olyan intézkedés koordinálásáért, amely a német nemzetiségű bevándorlókkal kapcsolatos.

Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal

1953-ban a Genfi Egyezmény nemzeti jogba történő átültetésével hozták létre a Menekültek Elismeréséért Felelős Szövetségi Hivatalt nürnbergi központtal. Az 1965-ös idegenrendészeti törvénnyel a hivatalt átnevezték², ezzel együtt a Szövetségi Belügyminisztérium alá tartozó legfelsőbb szintű szövetségi hatósággá vált. A tartózkodási engedélyek kiállítása az idegenrendészeti hatóságokhoz került. Ugyancsak a tartományi, illetve a helyi idegenrendészeti hatóságok voltak felelősek a kitoloncolás elleni védelem biztosításáért, míg a Szövetségi Hivatalban székelő elismerő testület felelt a menedékjog iránti kérelmek elbírálásáért. Az idegenrendészeti törvény 1990-es módosításával – menekülők növekvő számának következtében – a menedékjog iránti kérelmek a Genfi Konvenció szerinti teljes elbírálása a Szövetségi Hivatal kizárólagos hatáskörébe került, ezzel együtt országszerte kirendeltségeket is létrehoztak, amelyekből jelenleg 22 működik. A bevándorlási törvény 2005. évi hatálybalépésével nyerte el a Hivatal a jelenleg használatos megnevezését.³

Integrációs Minisztériumközi Munkacsoport

A Szövetségi Belügyminisztérium koordinálja valamennyi, szövetségi szinten támogatott intézkedést, amelyek részét képezik az általános, minisztériumok által elfogadott, bevándorlók integrációját célzó stratégiának. A Szövetségi Kormányon belül a koordinációs testület szerepét az Integrációs Minisztériumközi Munkacsoport látja el, amelyet a szövetségi belügyminiszter elnököl. A Munkacsoport az integrációs

² Bundesamt für die Anerkennung ausländischer Flüchtlinge (Külföldi Menekültek Elismeréséért Felelős Szövetségi Hivatal)

³ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Migrációs és Menekültügyi Hivatal)

intézkedések hatásainak monitorozásáért felelős azzal a céllal, hogy tovább erősítsék ezen intézkedések hatékonyságát és fenntarthatóságát. A Munkacsoport üléseinek alkalmával valamennyi érintett minisztérium képviselője együttműködik a szükséges integrációs célú intézkedések meghatározásában.

3. A migrációra és integrációra vonatkozó jogi szabályozás

Tekintettel az integrációs intézkedések lehetséges célcsoportjaira, a tartózkodási szabályok közül is a hosszú távú tartózkodásra vonatkozó alapvető szabályokat indokolt közelebbről is szemügyre venni.

A vonatkozó uniós normáknak megfelelő tartalommal 2005. évben hatályba lépett bevándorlási törvény⁴ a már megszokott követelményeket támasztja a tartózkodási engedély megszerzéséhez. Így a Németország területére kizárólag az elismert és érvényes útlevéllel rendelkező külföldi léphet be, vagy tartózkodhat. A belépéshez, tartózkodáshoz illetve letelepedéshez a külföldinek rendelkeznie kell érvényes vízummal, tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel.

A tartózkodási engedélyért folyamodó külföldinek a további feltételeknek kell megfelelnie:

- megfelelő forrásokkal kell rendelkeznie, amely biztosítja megélhetését;
- megfelelően igazolnia kell személyazonosságát, továbbá ha nem térhet vissza más országba, akkor a nemzetiségét is;
- nem áll fenn kiutasításra okot adó körülmény;
- amennyiben a külföldi nem kér tartózkodási engedélyt, a külföldi tartózkodása nem sérti a Német Szövetségi Köztársaság érdekeit;
- érvényes úti okmánnal rendelkezik.

⁴ Zuwanderungsgesetz – ZuwG (2004.07.30.; Szövetségi Közlöny I.p.1950)

A külföldinek tehát valamennyi megélhetési költségét képesnek kell lenni fedezni, amely megélhetési költségekbe az egészségügyi biztosítás fedezete is beletartozik, anélkül, hogy állami forrásokat igényelne. Mindez nem vonatkozik az ún. gyermekjóléti támogatásokra, úgymint gyereknevelési támogatás, családi pótlék, kiegészítő családi pótlék, továbbá olyan támogatásokra, amelyek az egyén hozzájárulásán alapulnak, vagy a tartózkodás érdekében igényelhetőek. A tartózkodási jogcím kiadásakor vagy meghosszabbításakor az egy háztartásban élő családtagok jövedelmét is figyelembe veszik.

A további feltételek természetesen aszerint is változhatnak, hogy a külföldi mely jogcím alapján igényel tartózkodási engedélyt, amely kiállítható munkavállalási, tanulmányi, családegyesítési és humanitárius célból.

3.1. Munkavállalás

Tekintettel a jelenleg jellemző magas munkanélküliségi rátára, a német kormányzat különös figyelmet szentel egy jövő orientált oktatási és munkaerő-piaci politika kialakítására. A piacokat sújtó növekvő nyomás, valamint a foglalkoztatási struktúrában tapasztalható gyorsuló változások megköveteli a magasan képzett munkaerő cseréjét és az országba történő beáramlását.

Speciális intézkedésekkel igyekeznek ösztönözni az önfoglalkoztatást, a vállalkozások alapítását, így a külföldi vállalkozók tartózkodására könnyített szabályok vonatkoznak, különösen azokra, akik innovatív ötleteket, eljárásokat szeretnének meghonosítani. Általános szabály, hogy az az önfoglalkoztató külföldi, aki legalább 500 ezer eurót kíván beruházni, ezzel pedig legalább öt munkahelyet létrehoz, tartózkodási engedélyt kap.

A munkaerő toborzásával szemben kimondott tilalom azonban továbbra is érvényben van a képzetlen, a betanított munkás, illetve a képzett munkaerő vonatkozásában, amely tilalom alól csak a képzett munkaerő esetén és néhány foglalkozás tekintetében lehet felmentés, különösen indokolt és kellően igazolt esetben, ha a foglalkoztatás nem sért közérdeket.

A munkavállalási célú tartózkodási engedélyek igénylése során egyablakos ügyintézési rendszer működik, tehát a külföldi tartózkodási engedélye átvételekor munkavállalási engedélyét is átveheti.

A fent ismertetett lehetőségek ellenére a harmadik országbeli állampolgárok leginkább az ipari ágazatokba érkeznek továbbra is vagy vendégmunkásként, vagy családegyesítési céllal, rájuk azonban a későbbiekben vázolt, külön előírások vonatkoznak. A vállalkozások beindítása, illetve az önfoglalkoztatás sem igazán jellemző a harmadik országbeli állampolgárok körében.

Ugyancsak idevágó kérdés a diploma-elismerésekkel kapcsolatos intézkedések, amelyek tartományi hatáskörbe tartoznak. Magához az eljáráshoz általában mindenki hozzáférhet, azonban az díjköteles, ezzel összefüggő könnyítések pedig nincsenek. Az orvosi, illetve jogi diplomák elismerése szövetségi hatáskörben maradt. A szövetségi államoknak saját, az elismeréseket végző hivatala van, és az is előfordulhat, hogy az egyik tartományban elismert diplomát egy másik tartományban nem fogadnak el. Ebből is következik, hogy ez a kérdéskör nincs következetes és átlátható módon szabályozva, a kezdő lépések megtételéhez szükséges politikai akarat azonban rendelkezésre áll. E vonatkozásban a 2009 szeptemberében tartott választások nyomán felálló új kormányzat érhet el újabb eredményeket.

Szakképzések terén szövetségi szinten koordinált program egyelőre nem létezik, az Európai Szociális Alap támogatásával azonban jelenleg is zajlik

egy hatalmas projekt, ami elsősorban hátrányos helyzetű migránsok munkavállalását célozza.

3.2. Tartózkodás családegyesítési céllal

A családegyesítési célú tartózkodás szabályai a 2007-ben hatályba lépett, a tartózkodási és menekültügyi vonatkozású uniós irányelvek alkalmazásáról szóló törvénnyel változtak meg. A törvény kulcsfontosságú változásokat vezetett be a házastársak későbbi bevándorlásával kapcsolatosan az integráció erősítése és a kényszerházasságok megelőzése érdekében. Ahhoz, hogy az újonnan érkező házastárs a Németországban tartózkodó házastársához csatlakozhassék, mindkét félnek legalább 18 évesnek kell lennie, továbbá az érkező félnek legalább alapszinten kell beszélnie a német nyelvet. Ez az új szabály hatalmas politikai vitát követően lépett életbe, a nyelvtudást felmérő tesztet ugyanis még a származási országban ki kell töltenie a kérelmezőnek. A nyelvi kompetenciát a Közös Európai Referenciakeret nyelvi szintjei alapján mérik fel. A legalább alapszintű nyelvtudás iránti követelmény indoka az az elvárás, hogy a később érkező családtag megérkezését követően legalább alapszinten tudjon kommunikálni a mindennapi szituációkban, illetve hogy megérkezését követően azonnal részt tudjon venni a társadalmi életben. Bizonyos esetekben ezen követelmények alól felmentés adható. További fontos követelmény, hogy látogatniuk kell az integrációs tanfolyamokat, amit nem teljesíthet, ha legalább alapszinten nem beszél a német nyelvet. E követelmény miatt az újonnan érkezett mintegy 17%-a marad ki az integrációs képzésekből.

A kiskorú gyermekek 18. életévük betöltéséig legalísan csatlakozhatnak Németországban tartózkodó szüleikhez. E szabály alkalmazandó a menedékjogot élvező külföldi gyermekére, a konvenciók menekült gyermekére, a gyerekekre, aki családjával érkezik, a gyerekekre, aki jártas a

német nyelvben, továbbá azon gyerekekre, akik esetében valószínűsíthető, hogy nem jelent számukra nehézséget a német társadalomba történő beilleszkedés. Minden más esetben a gyermek 16. életéve betöltéséig vándorolhat be, azonban a gyermek érdekeire való tekintettel szűk körű mérlegelés alkalmazható.

Egyebek iránt a később csatlakozó családtagnak meg kell felelnie általános követelményeknek, úgymint a családegyesítő eltartási képessége és biztosított lakhatási lehetőség.

A családtagok munkavállalási lehetősége attól függ, hogy a családegyesítő rendelkezik-e munkavállalási engedéllyel. A családtag munkavállalási engedélye a családegyesítő munkavállalási engedélyéhez igazodik, tehát ha a családegyesítő korlátozás nélküli, vagy csak korlátozott munkaerő-piaci hozzáférést lehetővé tevő engedéllyel rendelkezik, a családtag is ilyen engedélyre lesz jogosult. Ezen felül az eltartott családtag is kaphat munkaerő-piaci hozzáférést, amennyiben a házastársak törvényes házasságot kötöttek és legalább már két éve élnek az országban addig, amíg a családegyesítő csak ideiglenes tartózkodási engedéllyel rendelkezik, és előre láthatóan nem jogosult hosszú távú tartózkodásra, illetve korlátlan munkaerő-piaci hozzáférésre.

4. A nemzeti integrációs program

A német szövetségi rendszer sajátosságai az integrációs rendszerre is kihatnak. Ennek megfelelően beszélhetünk nemzeti integrációs programról, amelyet a Szövetségi Belügyminisztérium felügyeletével a Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal hajt végre, továbbá beszélhetünk tartományi, illetve helyi integrációs programokról, amelyeket a tartományok, helyi szinten pedig a helyi közösségek működtetnek. További sajátossága a tartományok által működtetett programoknak, hogy ahhoz fedezetet a szövetségi kormány nem biztosít, azok anyagi

fedezetét a szövetségi államnak kell előteremtenie. Terjedelmi korlátok miatt e tanulmány kizárólag a központi, nemzeti integrációs programmal, annak tartalmi elemeivel foglalkozik.

Az integrációs program célcsoportjába tartozik minden olyan külföldi, aki a hosszú távú tartózkodás szándékával érkezik az országba (külföldi állampolgárok, áttelepült német nemzetiségűek, uniós állampolgárok). A program alapvetően az újonnan érkezett migránsokat célozza, a lehetőség azonban nincs elzárva pl. a második generációs migránsok elől sem.

Az integrációs program célja nem csak az, hogy a meglehetősen különböző kulturális háttérrel rendelkező emberek társadalmi együttélését megszervezze. Az azonos nyelv ismerete, a befogadó társadalom alapvető értékeinek elfogadása alapvető követelmény ahhoz, hogy a társadalmi kohézió fennmaradjon. Erre figyelemmel az alapvető cél a mindennapi élet megismertetése a bevándorlókkal, képessé tétel arra, hogy függetlenül, harmadik személy segítsége nélkül tudjon a különböző élethelyzetekben eligazodni.

Fontos kiemelni, hogy a nők számára speciális elemekből összeállított programot ajánlanak fel.

Az integrációs program három fő elemből tevődik össze:

1. integrációs tanfolyamok (600 óra német nyelvoktatás és 45 óra orientációs képzés)
2. tanácsadói szolgálatok
3. különféle integrációs projektek

4.1. Integrációs tanfolyamok

A szövetségi szintű intézkedések meghatározó eleme a 600 nyelvi órát és 45 órás orientációs képzést nyújtó integrációs tanfolyam. Az orientációs

képzés célja, hogy megismertesse a résztvevőket Németország történelmével, kultúrájával és jogrendszerével.

Az integrációs tanfolyamok jelenlegi formában 2005. év óta működnek, korábban a nyelvórákért adott szövetségi támogatás három minisztérium között oszlott meg, és aszerint különbözött, hogy a résztvevők külföldiek vagy német áttelepülők voltak. 2005-ben vezették be az integrációs tanfolyamokat, amely által a rendszer hatékonyabbá, egyszersmind komplikáltabbá is vált. A tanfolyamok lebonyolításáért a Migrációs Hivatal felelős, a szövetségi kormány pedig meglehetősen attraktív összegű támogatással járul hozzá a tanfolyamok működtetéséhez: 2007-ben 140,8 millió eurót, 2008-ban pedig 154,8 millió eurót különítettek el erre a célra. Érthető hát ennek fényében, hogy a nettó befizetőnek számító Németország miért nem támogatta lelkesen az Európai Bizottság az Európai Menekültügyi Alap mintájára létrehozni kívánt ún. Integrációs Alap ötletét, hiszen így módon duplán áldozott ugyanarra a célra.⁵ Az integrációs tanfolyamok 2005. évben történő bevezetése óta egészen 2006 végéig összesen 7.045 integrációs tanfolyamot szerveztek, ebből 1.954 2005-ben, 5.091 pedig 2006-ban valósult meg. A tanfolyamokra beiratkozott személyek számában ugyanezen időszak alatt csökkenés volt tapasztalható (2005: 130.728; 2006: 117.954), azonban a tanfolyamot sikerrel befejezők száma épphogy növekedést mutat (2005: 31.478; 2006: 76.401).

Az integrációs tanfolyamok alapvetően meghatározó jellemzői az alábbiak: Valamennyi külföldinek, így harmadik országbeli állampolgárnak, német áttelepülőknek és uniós állampolgároknak ugyanazok a kurzusok állnak

⁵ Az Európai Unió Tanácsa 2007. június 25-én fogadta el 2007/435/EK sz. határozatát a „Szolidaritás és migrációs áramlatok igazgatása” általános program keretében a 2007-2013-as időszakra a Harmadik Országok Állampolgárainak Beilleszkedését Segítő Európai Alap (ún. Integrációs Alap) létrehozásáról. *OJ L 168, 28.6.2007, p. 18–36*

rendelkezésre. Speciális integrációs szükségletekkel rendelkező német állampolgárok szintén részt vehetnek a tanfolyamokon, ha nincs kielégítő német nyelvtudásuk (ők jellemzően a német etnikumú áttelepülők nem német családtagjaik).

Annak érdekében, hogy kellően rugalmasan tudjanak alkalmazkodni az egyéni igényekhez, a nyelvtanfolyamok moduláris rendszer szerint épülnek fel, amely lehetővé teszi azt, hogy a résztvevő egyéni tempója szerint haladjon a tananyag elsajátításával. A kevésbé képzettek számára akár 900 órás tanfolyam is igénybe vehető, illetve külön tanfolyamot látogathatnak a fiatalok, a nők és az írástudatlanok.

A nyelvoktatás során arra törekednek, hogy a résztvevők a tanfolyamot követően elérjék a Közös Európai Referenciakeret által meghatározott legalább B1-es szintet, amely az önálló nyelvhasználat első szintje. Ez lehetővé teszi a migránsok számára, hogy mindennapi életük során önállóan boldoguljanak, társalgásban vehessenek részt, illetve életkoruknak és képzettségüknek megfelelően fejezhessék ki magukat írásban.

Az orientációs képzés során megismertetik a résztvevőket a kormányzati és a közigazgatási rendszerrel, különös tekintettel a demokratikus berendezkedésre, a pártrendszerre, a szövetségi struktúrára, az egyenlő jogokra, a jóléti rendszerre, vallásszabadságra és toleranciára. A cél az, hogy segítséget nyújtson a migránsok számára az új társadalomban történő eligazodáshoz, továbbá hogy felajánljon olyan értékeket, amelyek közül valamelyikkel a migráns azonosulni tud.

A tanfolyamok során lehetőség van egyes kurzusok ismétlésére, ugyanígy intenzív tanfolyam áll a rendelkezésére annak, aki az előírt 645 óránál kevesebb óraszám alatt teljesíti a követelményeket. A hatékonyabb ösztönzés érdekében pénzügyi ösztönzők bevezetését tervezik, illetve a

beiratkozás alkalmával egy tesztet is ki kell töltenie a jelentkezőnek, amely alapján a már meglévő nyelvi kompetenciákat mérik fel.

4.2. Tanácsadói szolgálatok

A tanácsadói szolgálatok szintén 2005-ben indultak, működésükért a Szövetségi Belügyminisztérium felelős. A tanácsadói szolgálatok tevékenységének célja, hogy a migránsokat átsegítse az integrációs folyamaton, mégpedig professzionális és egyéni esetmunka segítségével. A tanácsadói szolgálatok segítséget nyújtanak napi problémák megoldásában, a meglévő képességek beazonosításában, önfelnevelési terv kidolgozásában, az e tervben szereplő célok elérésében. Országszerte mintegy 500 ilyen szolgálat működik. A fiatalok számára nyújtott tanácsadást a családügyi tárca koordinálja, a fiatalok tanácsadó szolgálat tevékenységét helyben végzi.

A tanácsadói szolgálatok tevékenységét a Migrációs Hivatal által nyújtott információs szolgáltatás egészíti ki, amelynek keretében a legkülönbözőbb kiadványokkal nyújtanak tájékoztatást az alapvető tudnivalókról, szövetségi, tartományi és helyi integrációs lehetőségekről, legutóbbi fejlesztésekről.

4.3. Integrációs projektek

A szövetségi kormány különféle integrációs projekteket támogat annak érdekében, hogy ezen projektek által tovább fokozzák az integráció hatékonyságát a hosszú távú tartózkodási engedéllyel rendelkező migránsok számára. A projekteket civil szervezetek, alapítványok, egyházak, karitatív szervezetek hajtják végre, a Migrációs Hivatal által meghatározott tartalommal. A projektek a helyi közösségekkel fennálló

kapcsolatot hivatottak erősíteni azzal a céllal, hogy megelőzzék és elkerüljék a drog- és alkoholfüggőséget, az erőszakos cselekményeket, erősítsék a már megszerzett képességeket és a kölcsönös elfogadást a helyi lakosság és a migránsok között. Ezek a helyi közösségekre épülő projektek valamennyi szereplő aktív részvételére helyezik legfőbb hangsúlyt. 2009-ben a különféle szervezetek által végrehajtott, folyamatban lévő projektek száma országosan eléri a négyszázat.

Az integrációs programban való részvételi kötelezettség jogi státusz szerint különbözhet: a német etnikumú áttelepülők részvétele teljesen önkéntes, azonban harmadik országbeli állampolgárok számára kötelező. Elvileg létezik szankcionálási lehetőség is, így ha a külföldi nem csatlakozik a programhoz, ez státusza elvesztéséhez vezethet, bár erre még nem volt példa. További szankcionálási lehetőség lehet pl. munkanélküli migránsok esetében a csökkentett állami támogatások kiutalása, illetve ezen támogatások teljes elmaradása. Ezen intézkedés alkalmazhatóságát illetően végleges döntés még nem született.

5. Az integráció további aspektusai

5.1. Politikai részvétel

Főszabályként a nem állampolgárok nem rendelkeznek szavazati joggal. Ez alól kivételt képeznek az uniós állampolgárokra vonatkozó szabályok, amelyek értelmében az országban tartózkodó uniós állampolgárok, csakúgy, mint más uniós tagállamban tartózkodó német állampolgárok az európai választásokon szavazhatnak, továbbá a megyei és helyi önkormányzati választásokon az uniós állampolgárok aktív és passzív választójoggal is rendelkeznek.

A választójogtól eltekintve a politikai részvétel lehetősége tulajdonképpen nyitott a külföldiek előtt: politikaian pártokban tagok lehetnek, illetve helyi kezdeményezés keretében megalakíthatják a külföldiek helyi tanácsát. E tanács nem része a helyi önkormányzati rendszernek, helyi jogszabályok megalkotásában sem vesz részt, azonban különálló testületként működik célja tulajdonképpen az érdekképviselet. További részvételi lehetőség külföldiek számára az egyesületek, klubok, iskolák alapítása. Továbbra is nagy kérdés, hogy hogyan vehetnek részt külföldiek a politikai életben. A civil részvétel már a kezdetektől adott, azonban lehetnek olyan szervezetek, pártok, amelyek a tagsághoz bizonyos időtartamú tartózkodást követelnek meg.

5.2. Migránsok munkavállalása, jövedelmi adatok

A migránsok jövedelmére vonatkozóan a mikrocenzusból nyerhetőek ki adatok. A felmérések szerint a migránsok szerényebb jövedelemre tesznek szert, mint a német állampolgárok, körükben a szegénység is sokkal elterjedtebb. Az első generációs migránsok nem szembesültek a munkavállalás terén olyan akadályokkal és nehézségekkel, mint a második generációba tartozók, hiszen ők még a toborzási tilalmat megelőzően juthattak munkahelyhez, mára pedig már nyugdíjasok. A második generációs migránsok közül is az idősebbek vagy alacsony végzettségek vagy egyáltalán nincs végzettségük, jellemzően inkább családintegrációs céllal érkeznek, semmint munkavállalásival. A nők munkavállalással kapcsolatos helyzete még összetettebb és nehezebb. A németországi migránsok legnagyobb hányadát kitevő török nemzetiségű bevándorlók egyébként sem tartoznak a képzettebb munkaerő közé, megközelítőleg 2/3 részben sikerül őket valamilyen szinten integrálni, azonban a többiek lemaradnak. Ezt erősíti egy újabb jelenség, nevezetesen hogy azok a török nemzetiségű fiatalok, akik párválasztás előtt állnak hazatérnek, és szülőföldjükön keresik meg leendő partnerüket.

A házasságkötést követően visszatérnek Németországba, a házastárs azonban nem keresi a kapcsolatot a helyi közösségekkel, így egyre zártabbá válik a közösség, nő a marginalizációs veszély, ami tovább csökkentheti a társadalmi kohéziót. A kulturális szokások miatt a nők bevonása az integrációs programokba egyébként is nehezebb, nem is kívánnak érvényesülni a munkaerőpiacon, 45% nem is rendelkezik semmilyen végzettséggel. Ugyancsak a hozott társadalmi szokásokkal magyarázható az a tény, hogy sok muszlim vallású fiatal nő alapfokú tanulmányai végeztével családot alapít, így minimálisra csökken a munkaerő-piacon történő részvétel esélye. Ezért igyekeznek olyan speciális elemeket vegyíteni az integrációs tanfolyamokba, amelyek elősegíthetik ezeknek a nőknek a további tanulását, amelyre jó példa a tanfolyam alatt biztosított gyermekfelügyelet.

5.3. Hozzáférés az egészségügyi ellátórendszerhez

A migránsok egészségügyi állapotával kapcsolatosan a felmérések által sikerült beazonosítani egyes jellemző vonásokat. Így például a fiatal migránsok csoportja általában jobb egészségügyi állapotnak örvend, mint az átlag német lakosság, azonban az idősebbek között már komoly problémák tapasztalhatóak. Ugyancsak megfigyelhető, hogy vagy a szülőföldön kapott elégtelen orvosi ellátás, vagy a származási országra jellemző magasabb előfordulási arány következtében egyes betegségtípusok fokozottabban fordulnak elő a migránsok körében (pl. tbc, HIV fertőzés). A jelenlegi politikai törekvések abba az irányba mutatnak, hogy az egészségügyi szektorban egyfajta interkulturális nyitás menjen végbe, amelynek része kell, hogy legyen az egészségügyi személyzet nyelvi kompetenciájának növelése, továbbá a soknyelvű írott tájékoztatás.

A tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező külföldiek általában rendelkeznek egészségbiztosítással a kötelező egészségbiztosítási rendszer keretében.

5.4. Részvétel az oktatásban

Legálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárok a német állampolgárokkal hasonló feltételek mellett vehetnek részt az oktatásban. Általános tapasztalat, hogy a migráns háttérű gyerekek gyengébben teljesítenek német társaiknál, illetve körükben magasabb az iskolát végbizonyítvány nélkül elhagyók aránya. Ennek egyik lehetséges oka a társadalmi szegregáció, amely hatásait az iskolai környezetben is érzékelteti. Azonban az iskolai eredményekben megmutatkozó különbség az egyes migráns csoportok között is megfigyelhető: a lengyel és orosz nemzetiségű tanulók általában jobban teljesítenek más nemzetiségű társaiknál.

5.5. Földrajzi megoszlás

A migránsok jellemző módon Németországban is inkább a nagyobb városokba tömörülnek, ahol a szegregációs folyamatok ugyancsak tetten érhetők. Ennek oka lehet többek között maga a lakás piac és annak jellemzői, nevezetesen hogy leginkább a külvárosi, vagy előregedett belvárosi övezetekben találhatóak olyan lakások, amelyek bérlését vagy megvételét a migránsok megengedhetik maguknak. A szegregáció azonban lehet önkéntes is, a migránsok egyre inkább törekednek arra, hogy ismerős, etnikai környezetben élhessen. Ezáltal ugyan az egyes társadalmi csoportok közötti konfliktusok megelőzhetőek, azonban fennáll a veszélye az egymással párhuzamos rendszerek kialakulásának. Az etnikai környezetre épülő infrastruktúra ezáltal éppen az integrációs

törekvésekkel szemben fejt ki hatását, hiszen amellett, hogy adott esetben a családtagok egyébként is nehezebben elérhetőek, rá sincsenek kényszerítve, hogy a befogadó társadalommal érintkezzenek.

1.táblázat: Külföldiek tartományok közötti megoszlása

<i>Regionális megoszlás</i>	<i>Teljes népesség</i>		<i>Külföldi népesség</i>
	<i>összesen</i>		<i>%</i>
Baden-Württemberg	10 749 506	1 266 030	11,8
Bayern	12 519 728	1 174 934	9,4
Berlin	3 431 675	480 403	14,0
Brandenburg	2 522 493	64 797	2,6
Bremen	661 866	83 497	12,3
Hamburg	1 772 100	245 240	13,8
Hessen	6 064 953	674 276	11,1
Mecklenburg-Vorpommern	1 664 356	39 334	2,4
Niedersachsen	7 947 244	523 999	6,6
Nordrhein-Westfalen	17 933 064	1 886 864	10,5
Rheinland-Pfalz	4 028 351	308 302	7,7
Saarland	1 030 324	85 797	8,3
Sachsen	4 192 801	115 251	2,7
Sachsen-Anhalt	2 381 872	42 830	1,8
Schleswig-Holstein	2 834 260	147 273	5,2
Thüringen	2 267 763	47 094	2,1
Germany	82 002 356	7 185 921	8,8
Fomer territory of the Federal republic excluding Berlin-West	65 541 396	6 396 212	9,8
New Länder excluding Berlin-East	13 029 285	309 306	2,4

Referencia időszak: 2008.12.31.

Forrás: Statistisches Bundesamt Deutschland⁶

5.6. Az integrációs programot értékelő összegző megállapítások

Az integrációs program egyénre gyakorolt hatásait figyelve nem állapítható meg teljes bizonyossággal, hogy a programban részt vevő, annak lehetőségeit teljes mértékben kimerítő külföldi sikeresen

⁶ http://www.statistik-portal.de/Statistik-Portal/en/en_jb01_jahrtab2.asp

beilleszkedett-e a társadalomba vagy sem. Ennek okát a területen dolgozó szakértők leginkább abban látják, hogy minden egyén más szükségletekkel rendelkezik, maga az integrációs program pedig csak egy keret, ezen belül azonban az individuális problémákat az állam az egyén helyett nem oldhatja meg. Leginkább az indikátorok segítségével mérhető az integráltság foka, amelyeken keresztül az egyéni körülmények vizsgálhatóak. Az integráció sikerességét a megkérdezett szakértők nem az állampolgárság megszerzésében, az egyenlő életkörülményekben, fizetett munkahelyben, vagy saját tulajdonú lakásban látják, hanem abban, hogy a külföldi ugyanazokkal az esélyekkel, lehetőségekkel rendelkezik-e, mint egy német állampolgár. Ennek nyomán nem szívesen kategorizálják saját integrációs politikájukat a hagyományos módon (asszimilációs politika, multikulturalizmus), azt legszívesebben az interkulturális kompetencián és egyenlő esélyek biztosításán keresztül igyekeznek definiálni.

Időről időre problémát okoz a német társadalom zártsága, amelyet különféle eszközökkel igyekeznek ellensúlyozni. Elmondható, hogy a jelenleg tapasztalható, gazdasági válság következtében kialakult hozzáállással ellentétben a németek nem elsősorban munkahelyüket féltik a bevándorlótól, náluk ez inkább biztonsági kérdésként merül fel.

6. Állampolgárság megszerzése

A német állampolgárságot megszerezni kívánó külföldieknek meg kell felelniük egy általános követelményrendszernek, amelyet az állampolgársági jogszabályok írnak elő. E szabályok legalább 8 éves legalás németországi tartózkodást írnak elő, továbbá a jelöltnek esküt kell tennie a szabad és demokratikus berendezkedésre és arra, hogy nem követ és nem támogat semmilyen olyan tevékenységet, amely e berendezkedés ellen irányul. Meg kell felelnie a megélhetéssel szemben

támasztott követelményeknek, e körben képesnek kell lennie maga és családtagjai eltartására, illetve igazolnia kell büntetlen előéletét. A házastárs és a kiskorú gyermekek ugyanekkor szintén állampolgárságot kaphatnak abban az esetben is, ha esetükben nem teljesül a legalább 8 éves tartózkodási idő. A német állampolgársági szabályok megkövetelik azt is, hogy a jelöltnek le kell mondania korábbi állampolgárságáról. E követelmény alól azonban egyes esetekben (pl. menekültek) kivétel tehető. További feltételek az állampolgárság megszerzéséhez az megfelelő német nyelvismeret birtoklása. Azok a migránsok, akik részt vettek az integrációs programban, képesek e követelmény teljesítésére, ugyanis az integrációs intézkedések lényegében a jogi folyamatra épülnek. 2008. szeptember 1. óta alkalmazzák az állampolgársági vizsga intézményét, amelynek során a jelöltnek jogrendszerről és a társadalomról megszerzett ismereteiről kell számot adnia.

7. Statisztikai adatgyűjtés, indikátorok

A Szövetségi Statisztikai Hivatal által 2005-ben bevezetett új típusú adatgyűjtés (migrációs háttér koncepciója) célja, hogy rögzítse a valamennyi, 1949 után az országba érkezett külföldivel és bevándorlóval (legyen akár német, akár külföldi állampolgárságú) kapcsolatos adatot. Migráns háttérűnek számít továbbá azon Németországban született német állampolgár is, akinek legalább egyik szülője bevándorló volt, vagy külföldiként született az országban. A jelenlegi, német mikrocenzuson alapuló statisztikai adatok szerint kb. 15,4 millió ember – csaknem minden ötödik állampolgár – migráns háttérrel rendelkezőnek minősül. A migrációval kapcsolatos adatokat elsősorban a helyi, a tartózkodási engedélyek kiállításáért felelős hatóságok gyűjtik. Az adatgyűjtés a

Statisztikai Rendelet⁷ alapján történik, tehát rögzítésre kerül a nem, a születési hely és idő, életkor, a tartózkodási hely stb. Ezen adatokat feldolgozzák mind a tartományi statisztikai hivatalok, mind pedig a Szövetségi Statisztikai Hivatal.

2. táblázat: Németország és más államok közötti migráció
2003 és 2007 között

Migráció	Egység	2003	2004	2005	2006	2007
Összes érkezés ¹	1.000	769,0	780,2	707,4	661,9	680,8
ebből: külföldiek ¹	1.000	601,8	602,2	579,3	558,5	574,8
Összes érkezés ¹	1.000	626,3	697,6	628,4	639,1	636,9
ebből: külföldiek ¹	1.000	499,1	547,0	483,6	483,8	475,7

¹ Tartalmazza az „ismeretlenként” vagy „meghatározatlanként” megadott származási és a célországot is.

Forrás: Statistisches Bundesamt Deutschland⁸

Második legfontosabb forrása a migrációval kapcsolatos adatoknak a folyamatosan rögzített mikrocenzus. A mikrocenzus során a teljes lakosság 1%-át mérik fel, ez alkalmanként 800ezer embert jelent. A kérdőívezést önkéntesek végzik, a kitöltött adatlapokat a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak küldik meg, ahol az adatokat összegzik és elemzik. A mikrocenzus során használt kérdőív több mint 100 kérdést tartalmaz, amelyek megválaszolásával feldolgozhatóvá válnak a háztartásra, iskolázottságra, munkaviszonyra, egészségügyi állapotra vonatkozó adatok.

⁷ az Európai Parlament és a Tanács 862/2007 EK rendelete a migrációra és a nemzetközi védelemre vonatkozó közösségi statisztikákról; *OJ L 199, 31.7.2007, p. 23–29*

⁸<http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/EN/Content/Statistics/Bevoelkerung/Wanderungen/Tabellen/Content75/WanderungenInsgesamt,templateId=renderPrint.psml>

Az adatfeldolgozást követően az integrációért felelős kormánybiztos koordinálásával szakértők határozzák meg az indikátorok típusát és mennyiségét. A szakértők valamennyi érintett szakterületet képviselik, így részt vesz a folyamatban többek között a munkaügyi, egészségügyi, oktatási, szociális és munkaügyi, a családügyi, a városfejlesztési tárca, továbbá a szövetségi hivatalok képviselői.⁹

Az egyes indikátorok mutatta értékeket önmagukban soha nem értékelik, mindig az előző év hasonló indikátora által jelzett értékkel vetik össze, emellett összevetik a társadalom más csoportjaira vonatkoztatott indikátorokkal (pl. migránsok – nem migránsok). Ha eltérés mutatkozik, akkor annak az okait be kell azonosítani, ez alapján próbálják meghozni a szükséges intézkedéseket. Ebből kifolyólag nagyon fontos az, hogy az indikátorok lehetőleg hosszú távra szóljanak annak érdekében, hogy az éves értékeket folyamatosan össze lehessen vetni. Az indikátorok többnyire kvantitatív és output indikátorok (pl. lakhatás, egészség, oktatás), azonban előfordulhat közöttük szubjektív értékeket (pl. nyelvtudás szintje, valahová tartozás érzése) mérő indikátor is.

Jelenleg mintegy 100 indikátor van használatban, amelyek összesen 14 szakterületet fednek le. A főbb indikátorok az oktatással, munkaerőpiaccal, lakhatással, szegregációval, szociális interakcióval, állampolgársággal kapcsolatos értékeket mérik. Az indikátorok mutatta értékek analizálását egy független intézet végzi, szerződés alapján. Az indikátorok kapcsán továbbra is fennáll a vita a tekintetben, hogy a külföldről áttelepülő német etnikumúak migránsnak számítanak-e vagy

⁹ Résztvevők: Szövetségi Kancellária, Szövetségi Munkaügyi és Szociális Minisztérium, Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium, Családügyekért, Nyugdíjasokért, Nőkért és Fiatalokért Felelős Szövetségi Minisztérium, Szövetségi Egészségügyi Minisztérium, Szövetségi Belügyminisztérium, Szállítás-, Építés- és Városfejlesztésügyi Szövetségi Minisztérium, Szövetségi Menekültügyi és Migrációs Hivatal, Szövetségi Népeségkutatási Hivatal, Robert Koch Intézet, Szövetségi Statisztikai Hivatal.

sem. Abban azonban egyetértést értek el, hogy az indikátorok e magas számát mindenképpen csökkenteni kell, hiszen ilyen mennyiségben majdhogynem kezelhetetlenek az összegyűjtött adatok, a sok részadat esetleg éppen a lényegi információt rejtheti el. Ugyancsak fontos az indikátorok helyes meghatározása során, hogy azok egyszerűek és könnyen kommunikálhatóak legyenek, továbbá egyértelmű értékeket közvetítsenek. Az indikátorok ideális száma a 30 körül mozog, a fentebb már említett okok miatt több indikátor beállítása nem érdemes.

Az indikátorok adatforrás szerinti megoszlásban 1/3 részben mikrocenzusból, 1/3 részben migráns statisztikákból, 1/3 részben egyéb kimutatásokból származnak.

A külföldiek központi nyilvántartásából (*Ausländerzentralregister*) nyerhetőek ki a külföldiek jogi státuszára vonatkozó adatok, ideértve a kiutasítással, állampolgárság megszerzésével összefüggőeket is. Ezen adatkörben felhasználják a Statisztikai Hivatal, a mikrocenzus, továbbá menekültügyi statisztikákból származó adatokat is.

A gyermeknevelés és oktatás terén használt indikátorokhoz a gyermekjóléti statisztikák szolgáltatnak adatokat. Az oktatással kapcsolatos indikátorok között jelenik a német nyelvtudásra vonatkozó tartalom is, amelyek a Migrációs Hivatal integrációs statisztikájából nyerhetőek ki. További, oktatással összefüggő információkkal szolgálhat az évente felmért mikrocenzus, munkaügyi statisztikák, illetve a Statisztikai Hivatal egyéb nyilvántartásai.

A szakképzéssel összefüggésben szintén a mikrocenzus, a Szövetségi Kormányzat Szakképzési Jelentése, a Tartományi Oktatásügyi és Kulturális Miniszterek Állandó Konferenciájának statisztikái, a német egyetemek és főiskolák információs rendszere, illetve a Szövetségi

Oktatásügyi Törvény hatálya alá tartozó statisztikai adatgyűjtés nyújt információkat.

A munkaerő-piacra vonatkozó indikátorokhoz a mikrocenzust, a Német Szövetségi Nyugdíjbiztosítás és a Szövetségi Munkaügyi Hivatal, továbbá különféle kutatások adatait használják fel.

A szociális integrációra és jövedelmekre, továbbá szociális részvételre vonatkozóan a korábbiakban már említett mikrocenzuson kívül a szociális törvény, illetve a menedékkérőknek nyújtható támogatásokról szóló törvény rendelkezései alapján gyűjtött statisztikák, fiatalkorúakra vonatkozó kutatások, a Német Fiatalkorúak Intézete által szolgáltatott adatbázisok szolgáltatnak adatokat.

További adatforrások: Német Gazdasági Kutatóintézet statisztikái, halálzási statisztikák, gyermektámogatási statisztikák, tartományok munkaügyi statisztikái, a rendőrség vezette bűnügyi statisztikák.

A rendelkezésre álló, széleskörű adatállomány ellenére sem lehetséges (gyakran nem is helyes) speciálisan migráns háttérű személyekre vonatkozó adatgyűjtés végzése. Ezekben az esetekben az indikátorok mutatta értékek azon személyekre vonatkoznak, akik nem rendelkeznek német állampolgársággal. További sajátosság, hogy a statisztikai adatforrás minőségétől függően a „migráns háttérű” kitétel sem mindig ugyanazt a tartalmat takarja.

Néhány példa konkrét indikátorokra és azok forrásaira:

	tárgy	indikátor	adatforrás
1. Jogi státusz			
1.1.	Németországban élő külföldiek jogi státusza	5–10 vagy több éve az országban tartózkodó, tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek aránya (letelepedési, állandó letelepedési engedély)	Külföldiek Központi Nyilvántartása (Ausländerzentralregister, AZR)
1.2.	Állampolgárság	Állampolgárságot szerzett személyek száma összevetve azok számával, akik 10 vagy több éve tartózkodnak az országban	Szövetségi Statisztikai Hivatal, AZR, mikrocenzus
2. Kora gyermekkori nevelés és oktatás, nyelvoktatás			
2.1	Kora gyermekkori nevelés, azon 3 év alatti migráns háttérű gyermekek arányának növelése, akik nappali intézményi ellátásban részesülnek	0 és 3 év közötti, nappali intézményi ellátásban részesülő összes gyermek és migráns háttérű gyermekek aránya	Gyermekjóléti Statisztikák (évente kiadott)
2.2	Kora gyermekkori oktatás, nappali intézményi ellátásban részesülő, migráns háttérű gyermekek arányának növelése	3 és 6 év közötti, nappali intézményi ellátásban részesülő összes gyermek és migráns háttérű gyermekek aránya	Ua.
2.3	Német nyelvtudás beiskolázás előtti szintjének becslése migráns háttérrel rendelkező és nem migráns háttérű gyermekek körében	a) migráns háttérű gyermekek aránya, akiknek 4 éves kor alatt német nyelvoktatásra van szüksége b) migráns háttérű gyermekek aránya, akiknek közvetlenül beiskolázás előtt német nyelvoktatásra van szüksége	Nincs elérhető statisztikai forrás
2.4	Német nyelvtudás elősegítése az újonnan érkezett, és már több éve az országban tartózkodó migránsok között	Az integrációs program nyelvoktatási részét befejező migránsok aránya összevetve az összes résztvevő számával	Migrációs Hivatal integrációs statisztikái
3. Oktatás			
3.1	Érettségivel nem rendelkező migránsok számának csökkentése	Azon 20 és 24 év közöttiek aránya, akik nem rendelkeznek érettségivel és további képzésben sem vesznek részt	Mikrocenzus (munkaügyi statisztikák)
3.2	Migráns háttérű fiatalok lemorzsolódási arányának csökkentése	Általános oktatást végbizonyítvány nélkül elhagyó valamennyi/migráns háttérű fiatalok aránya	Szövetségi Statisztikai Hivatal
3.3	Azon migráns háttérű fiatalok arányának növelése, akik végbizonyítványt szereznek szakképző iskolákban	Végbizonyítványt szerzett valamennyi/migráns háttérű fiatalok aránya (végbizonyítvány típusa szerinti bontásban)	Szövetségi Statisztikai Hivatal
3.4	Érettségivel rendelkező migráns háttérű fiatalok számának növelése	Érettségivel rendelkező valamennyi/migráns háttérű fiatalok aránya	Szövetségi Statisztikai Hivatal
4. Szakképzés			
4.1	Azon személyek arányának csökkentése, akik nem rendelkeznek sem szakképzettséggel, sem egyetemi végzettséggel	Azon 25-34 év közötti személyek száma, akik nem rendelkeznek szakképzettséggel vagy egyetemi diplomával (valamennyi/migráns háttérűek száma)	Mikrocenzus (munkaügyi statisztikák)

5. munkaerő-piaci integráció			
5.1	Migráns háttérű munkaerő arányának növelése	Hiányszakmák általában/migráns háttérű személyek körében	Mikrocenzus
5.1.1	Aktív nyugdíjas évek számának növelése	Aktív nyugdíjas évek száma	Német Szövetségi Nyugdíjbiztosítás (<i>Deutsche Rentenversicherung Bund</i>)
5.2	Munkanélküliségi ráta csökkentése a migráns háttérű lakosság körében	Aktív munkaerőből a munkanélküliek aránya	Mikrocenzus
6. Társadalmi integráció és jövedelem			
6.1	Szegénység csökkentése a migráns háttérű lakosság körében	Szegénység veszélye szociális transzferek igénybevételét követően	Mikrocenzus
6.2	A minimális jóléti támogatásoktól való függés csökkentése	Szegénység veszélye a szociális transzferek igénybevétele előtt	Mikrocenzus
7. Társadalmi integráció és részvétel			
7.1	Politikai elkötelezettség és érdeklődés erősítése	Pártokban és politikai szerveződésekben gyakorolt tagság és társadalmi státusz	Német Gazdasági Kutatóintézet
8. Lakhatás			
8.1	Lakhatási helyzet javítása a migráns háttérű lakosság körében, továbbá lakhatási színvonaluk felbecslése a teljes lakossághoz viszonyítva	Átlagos lakásmérete a bérelt háztartásoknak (teljes lakosság/migráns háttérű lakosság) figyelemmel a háztartások tagjainak súlyozott számára	Mikrocenzus 4 éves időközönként (2002, 2006, 2010...)
8.2		Bérleti díjak átlagos összege	Mikrocenzus 4 éves időközönként (2002, 2006, 2010...)
8.3	Saját tulajdonú lakhatás elősegítése	Saját lakástulajdonnal bírók aránya a teljes lakosság/migráns háttérű lakosság körében	Mikrocenzus 4 éves időközönként (2002, 2006, 2010...)
9. Egészségügy			
9.1	Betegségek arányának csökkentése	Megbetegedések jelenlegi szintje	Mikrocenzus
9.2	Szubjektív egészségi állapot erősítése	Jelenlegi szubjektív egészségi állapot	Német Gazdasági Kutatóintézet

Források:

I. Kiadványok, brosrák:

1. Migration and Integration – residence law and policy on migration and integration in Germany, 2008.

Szövetségi Belügyminisztérium kiadványa

2. Jan Schneider: The Organisation of Asylum and Migration Policies in Germany

Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal kiadványa, 2009.

3. National Integration Plan; New Path – new opportunities

Német Szövetségi Köztársaság Szövetségi Kormányának kiadványa,
2007.

II. weboldalak

1. www.bmi.bund.de
Szövetségi Belügyminisztérium
2. www.integration-in-deutschland.de
Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal integrációs honlapja
3. www.destatis.de
Szövetségi Statisztikai Hivatal honlapja

III. az esettanulmány elkészítéséhez szükséges interjúk elkészítésében közreműködtek:

Dr. Christoph Hauschild, osztályvezető – Szövetségi Belügyminisztérium, Integrációs Osztály

Hans-Josef Stein, osztályvezető – Szövetségi Belügyminisztérium, Statisztikáért és Demográfiaért felelős Osztály, Berlin;

Wolfgang Klitsch – Szövetségi Belügyminisztérium, Statisztikáért és Demográfiaért felelős Osztály, Berlin;

Susanne Worbs, kutató – Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal, Nürnberg;

Dr. habil. Sonja Haug, kutatási terület vezetője – Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal, Nürnberg;

Dr. Regina Trüpp, integrációs szakértő – Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal, Nürnberg;

Dr. Oliver Steinert, osztályvezető - Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal, Nürnberg;

Marius Dietrich, szakértő – Migrációért, Menekültügyért és Integrációért Felelős Szövetségi Kormánybiztos, Berlin